

Образът на Бай Ганьо – олицетворение на една епоха

Когато е заявил, че хрумването на идеята да напише книгата “Бай Ганьо”, е най хубавият момент от живота му, Алеко Константинов едва ли е съзнавал историческо значение на бъдещето си произведение. И наистина това изключително произведение бързо прескочи границите на България и донесе световна слава на своя автор. То накара целия български народ и Европа да се смеят над социалните процеси на този български герой, в който като във фокус са събрани чертите на цяла една епоха от нашето национално, обществено и историческо развитие през последното десетилетие от миналия век.

Книгата представлява сборник от оригинални фейлетони, разделена на две части: търговията с розово масло на героя с цел натрупване на капитал, пътешествайки из цяла цивилизована Европа, а във втората част Бай Ганьо е във вихъра на политическите страсти у нас.

При появата си героят е една тиха душа, току-що разчупила своята еснафска черупка. Облечен в националната антерийка, с червен пояс и рунтав овчи калпак, той се озовава сред културната европейска обстановка и веднага се набива в очите на околните като простак, подозиращ всички в намерение да го измамат и ограбят. Героят е истинска невежа, циник, използвач, грубиян, който по най комичен начин прави опит да се изравни с интелигентите. Недоверието го кара да носи дисагите си към хотела сам, а и за да не даде бакшиш на носача. Обладан от жаждата да печели и да трупа капитали, той измерва с пари всичко. Поразителен е мотивът на отказа му да разгледа Виена – културната столица на Европа:

“Какво ще и гледам на Виената –

град като град, къщи, улици,

салтанати. И гдето идеш все:

Гут моргин и все пари искат.”

Скъперничеството у него е тясно свързано с келепирджилъка. Лакомята и нахалството му го поставят непрекъснато в смешни и жалки положения, защото винаги гледа да се наяде, да се напие и да преживее на чужда сметка. Този стремеж у него се превръща в истински социален порок, в паразитизъм – да живее на гърба на другите, а да печели само за своя джоб. Предаден в развитие, Алековия герой бързо се превръща в типичен буржоа от епохата на първоначалното натрупване на капитала в България. Невежеството и простотията му го съпътстват на всяка крачка. Поведението му буди недоумение, а често и искрено съжаление. Така е в банята, когато пред погледите на изумените немци, героят демонстрира уменията си на “плувец”. Те мислят, че това е някой луд, който още не е приет в болница. Първоначалният капитал на Бой Ганьо, спечелен от незаконно разграбване земите на забягналите след освобождението на турците, е вече сериозно увеличен и той се превръща в забогатял търговец, който обаче не спира да ламти за още. “Хората пари натрупаха” са последните му думи на бай Ганьо и стимул на неговите постъпки и действия. Макар и достатъчно богат, той продължава да се натрупва в квартирите и общежитията на българските студенти в Европа, за да не харчи излишни пари. Така се озовава в дома на чешкия учен културовед Константин Иречек. Чул че Иречек е бил на служба в България, бай Ганьо счита това за достатъчен повод да се само покани в дома му. Преглътнал отказа да остане да спи у Иречек, той с охота приема поканата за обяд. Този обяд се превръща в истински кошмар за семейството на домакиня. Събирането на разсипаната супа, мляскането, сърбането, подсмърчането и оригването на масата говорят, че нито културната европейска среда, нито общуването с интелигенцията са могли да развият у героя вкус към културно поведение. От началото до края на книгата, той си остава съшия простак, духовни беден, лишен от чувство за етикет и мярка на поведение. Той си остава груб и безцеремонен и когато афишира своята политическа поквара и политическото си хамелеонство. Особено ярък пример затова е разговора с Иречек след обяда в дома му:

“А бе, бай Иречек, ти

либерал ли си, консерватор ли си? ...

Мене ако питаш, и едните и другите

са маскири ...

Ако не си ли с тях, спукана ти е работата.”

Героят е установи една печална истина – да е винаги със силните на деня, за да не изтърве келепира. А има и още нещо – спечелил вече много пари, той обръща поглед и към властта, мечтаейки “я депутат, я кмет да го изберат”, а това с опозиция е невъзможно. Тази нова страст на бай Ганьо е предмет на изображение във втората част на книгата. Завърнал се с много пари, бившият продавач на розово масло живее със самочувствие и със съзнанието за превъзходство над другите, парадира че знае чужди езици, макар че това са само откъслечни думи и изрази. Единствената промяна в него е, че е поевропейчел част от облеклото си и се е научил да връзва вратовръзка.

На родната сцена той съсредоточава всичките си сили и енергия в борбата за власт. Особено ярко проличава неговата безкрупност, когато прави избори. Нищо не е в състояние да го спре в пълзенето нагоре. Използвайки насилие и измама, героят подготвя изборния си успех. Интересен по своя състав е и електоратът му – цигани, хамали и нарочно освободени от затвора престъпници и убийци като Данко Харсъзина, всички те пияни и озверени към честните хора. Оригинално е самоизоблечението на героя по повод само избирането му за депутат:

“С тая глутница и едно магаре

да ми туриш насреща и него ще

ти го избира ...”

С тази горчива ирония Алеко заклеява политическата поквара на българската буржоазия, която вместо знаещи и можещи хора, поставя в коридорите на власт послушни марионетки. На такива като бай Ганьо им е потребно да бъдат на власт, за да осигурят още богатства, а докопали се веднъж до нея те са готови на всякакви унижения, подлости и безчестия, за да се задържат там. Затова бай Ганьо не е в

опозицията. И как ще е, “когато толкова железници ще се правят, толкова дружества ще се калъпят, токова пристанища ще се строят?” От тия, които са над него във властта той иска да го уредят в някое “предприятие по тлъстичко”, което ще удвои и утрои капиталите му.

Така изпъква подлата и нищожна душа на хамелеона, който е готов да целува и двете ръце, и краката, и другаде даже, но да постигне целите си. На него му е все едно кого ще хули и кого ще ласкае - стига самият той да има полза от всичко това. И като журналист бай Ганьо се ръководи от своите нечисти цели. За него вестникът не е орган на обществено мнение и политическа смисъл, не е защитник на народните и държавни интереси, а средство да се обругае политическия противник, да се наклевети личния враг, да се компрометират неприятните на него хора. И в същия момент, когато се кани да превърне вестника си в ругателство срещу невинни хора, бай Ганьо му поставя заглавието “Народно величие”. Какъв парадокс! Защото за него думата народ не е означавала никога нищо. Напротив – според циничната му философия “народа е стадо, като му завъртиш сопата, каквото искаш ще заиграе.

Във финалът на творбата в поквареното съзнание на героя проблясва мимолетно съзнание, че той и подобните му са превърнати на маймуни от господстващата вихрушка. Но това не е проява на пробудена съвест, а просто обвинение срещу по-силните на деня. Подчертавайки социалната природа на своя герой, Алеко Константинов му придава общи черти и качества, но те са оцветени от класовата същност на образа. Интересен и похватът на контраст между героя и околната среда, който се оказва основен извор на схема в произведението .

“Бай Ганьо” се е утвърдил като истински бестселър не само в нашата но и в световната сатирична литература. Името на героя се е превърнало в нарицателно за простотия и невежество, за лакомия и жалко скъперничество, за преследване на келепира навсякъде и във всичко.

Героят е абсолютно актуален и днес, когато на световната сцена се извършват глобални политически промени.